

Prof. dr hab. Bożena Urbanek

Wydział Farmacji z Oddziałem Medycyny

Laboratoryjnej SUM w Sosnowcu

IHN PAN Warszawa

Recenzja rozprawy doktorskiej lekarza stomatologii p. Jacka Kotuły
pt. **Rozwój leczenia stomatologicznego w Zielonej Górze w latach
1945-1989**

Rozprawa p. J. Kotuły : Rozwój leczenia stomatologicznego w Zielonej Górze w latach 1945-1989, napisana pod kierunkiem prof. zw. dr hab. n.med. Jerzego Supadego liczy 404 strony w tym samej treści pracy - - 283 . Pozostałą zawartość stanowią aneksy.

Praca składa się z ośmiu zasadniczych rozdziałów, nie licząc wstępu, podsumowania, streszczeń , bibliografii, wykazu ważniejszych skrótów bibliograficznych i językowych, spisu : tabel , wykresów, ilustracji, fotografii oraz indeksu nazwisk. Aneksy uzupełniające zawartość, obejmują 18 pozycji różnych dokumentów związanych głównie z zielonogórskim leczeniem stomatologicznym. Cennym materiałem tego zbioru są obszerne, kilkustronicowe (od 7-16 ss.) wywiady, przeprowadzone przez Doktoranta w styczniu i kwietniu 2014r., z pięcioma - lekarzami stomatologii, organizatorami tego kierunku opieki medycznej na terenie Zielonej Góry. Układ zawartych tam treści, w tym zadawanych pytań przez Doktoranta jest dość jednorodny w treści, dostosowany jednak do konkretnych osób, ich działalności, co świadczy o dobrym, merytorycznym przygotowaniu Autora do poszczególnych wywiadów. Metoda ta z zakresu tzw. historii mówionej, wykorzystywana do poznania historii najnowszej w tym przypadku opieki medycznej, środowiska lekarskiego, zastosowana przez Doktoranta stanowi wartościowy, źródłowy materiał uzupełniający ,który może być wykorzystywany także do dalszych badań dotyczących lat 1945-1989.

Wstęp stanowi wprowadzenie w zawartość rozprawy : przedstawienie tła funkcjonowania leczenia stomatologicznego w Polsce. Doktorant w tej części stara się zdefiniować podstawowe pojęcia związane z opieką zdrowotną, założeniami systemu zdrowia badanego czasu i obowiązującą wtedy definicją zdrowia. Dokonując jednak tej analizy nie zawsze posługując się krytycznymi opracowaniami z tego okresu, cytuje za to, we wprowadzeniu (s.1) źródła internetowe, korzystając nawet z języka propagandy tych czasów (por. A. Paszkowska). Podobne zastrzeżenia recenzenta budzą oceny, formułowane przez Autora dotyczące zasad funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej badanego okresu (por s .9) po części także oparte na przytoczonych powyżej materiałach, w swej argumentacji miejscami mało klarowne a nawet wiarygodne. Opis ten zmienia się w dalszych częściach pracy, a Autor stara się wprowadzać - w sposób bardziej odważny własne sądy i w miarę racjonalne oceny.

Doktorant we wstępie ukazuje ramy swojej pracy, uzasadnia też celowość zarysowanej cezury a także specyfikę terenu o którym pisze. Ukazuje zamierzenia, które sprowokowały go do podjęcia tej tematyki. Celem pracy , jak pisze Autor jest określenie możliwości zabezpieczenia potrzeb leczniczych w zakresie pomocy stomatologicznej mieszkańców Zielonej Góry , z jednoczesnym ukazaniem „jednostek uspołecznionej służby zdrowia”, które poprzez jej przedstawicieli ją realizowały. Ponadto stara się dokonać oceny wpływu przeobrażeń systemowych na leczenie. Pragnie też poznać rolę tamtejszego Oddziału Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego na mające miejsce w opiece stomatologicznej przemiany organizacyjne i kadrowe. Stara się też określić udział w tych przedsięwzięciach poszczególnych osób, nazwanych - przez Autora - mianem pionierów stomatologii zielonogórskiej. Pomimo, że zamiarem Autora prócz sformułowanych i przytoczonych powyżej celów było również określenie hipotezy badawczej (por. s 13) tj. osiągnięcia oczekiwanych wyników swych dociekań, jednak przynajmniej we wstępie nie została ona wyraźnie zarysowana.

Badając tematykę swojej pracy Autor posłużył się ,jak pisze metoda porównawczą i statystyczną z zakresu szeroko pojętych nauk humanistycznych. Wykorzystał bogatą i różnorodną - także pod kątem gatunku bazę źródłową. Uwzględnił i to w dużej mierze materiały archiwalne zdeponowane w :

Archiwum Akt Nowych, Archiwum Naczelnej Izby Lekarskiej, Archiwum Okręgowej Izby Lekarskiej w Zielonej Górze w tym zgromadzone tu akta osobowe ,także sprawozdawczość. Ponadto posłużył się dokumentacją : Archiwum Państwowego w Zielonej Górze jego różnych biur i komisji zwłaszcza Komisji Zdrowia Wojewódzkiej Rady Narodowej, Miejskiej Rady Narodowej, Komitetu Wojewódzkiego PZPR , poszczególnych placówek leczniczych. Autor korzystał również ze źródeł drukowanych w tym słowników, roczników statystycznych, aktów prawnych, materiałów wspomnieniowych a także wytworzonych przez Autora, o czym już wspomniano. Obecne są w pracy Doktoranta informacje pochodzące z analizy artykułów prasowych zarówno, ogólnopolskich, publikowanych np. w „Zdrowiu Publicznym” ale i w prasie lokalnej także Okręgowej Izby Lekarskiej w Zielonej Górze. Autor posłużył się opracowaniami, aczkolwiek tutaj przydała by się bardziej staranna kwerenda pod względem oceny ich naukowej przydatności, mimo świadomości Doktoranta o istnieniu skromnego zasobu materiałów w tej mierze. Dodać bowiem należy, że obok szczegółowych opracowań w tym i dysertacji naukowych Autor korzystał też ze wspomnianej już bazy internetowej – publikacji wykazujących wspomniane już merytoryczne niedostatki. Szczegółowy wykaz bibliograficzny zawarł w końcowej części pracy. Tutaj warto było - ze względów porządkowych ale i merytorycznych dokonać rozdziału źródeł drukowanych od opracowań (por.s. 258), a co w zaprezentowanej przez Autora formie jest pewnym, formalnym brakiem.

W rozdziale pierwszym omawia organizację stomatologicznej opieki zdrowotnej od końca lat 40, dokonuje pewnej charakterystykę tego czasu, prezentując zasady i zmiany funkcjonowania pomocy dentystycznej w Polsce do roku 1989. Pisze o stanie kadr także pomocniczych, daje zestawienia liczbowe dotyczące działalności stosownych instytucji pomocowych w tym poradni stomatologicznych w kraju(s.26). W tym ostatnim przypadku dane z roczników statystycznych konfrontuje z danymi uzyskanymi z innych źródeł. Nie unika przy tym krytycznych ocen , ustosunkowując się do wprowadzonego socjalistycznego modelu opieki zdrowotnej. Opisuje też reakcje społeczne na kierunek polityki państwa w tym zakresie (por. s. 39, 40).

Kolejne rozdziały poświęcone zostały problematyce związanej już z Zieloną Górą. Omawia zmiany demograficzne wynikające z wysiedlenia ludności

niemieckiej i zasiedlania tego terenu przybyszami z polskich ziem wschodnich, a odebranych po wojnie. Także opisuje funkcjonowanie polskiej administracji, w tym proces tworzenia województwa zielonogórskiego. Powołuje się tu na rozporządzenia zarówno Rady Ministrów jak i m.in. na lokalne zarządzenia a i wspomnienia pierwszych włodarzy tego terenu.(por s. 50-51).W trzecim rozdziale prezentuje system tzw. otwartej i zamkniętej opieki zdrowotnej, organizowany w Zielonej Górze. Kreśli cele ,opisuje warunki uwzględniając specyfikę tego obszaru a i trudności powojennych lat :”radykalny , jak pisze spadek liczby lekarzy i konieczność organizowania opieki od podstaw”(s.61)a i fakt kierowania na te obszary zdemobilizowanych z wojska lekarzy(s. 63). Charakteryzuje personel zatrudniany, w odbudowanych, po wojnie placówkach leczniczych . Treść rozdziału dotyczącą rozwoju zabezpieczenia medycznego i to na przestrzeni lat uzupełniają tabele i wykresy (s. 79 -81, 84, 89, 91-92). Rozdział ten z perspektywy często trudnych do odtworzenia wydarzeń, wielu przypadkach przytaczanych szczegółowych danych wydaje się cenny i do wykorzystania także w innych pracach. Rozdział 4 poświęca strukturze i działalności lecznictwa stomatologicznego w Zielonej Górze na przestrzeni badanego okresu. Autor zwraca tu uwagę na jego polską ale i lokalną specyfikę: rozwijania placówek według obowiązkowych, sowieckich wzorów funkcjonowania ale także istnienia prywatnej opieki leczniczej – co stanowiło pewien ewenement w jej strukturze i założeniach programowych. W rozdziale tym pisze także o profilaktycznych działaniach w zakresie zabezpieczenia opieki stomatologicznej na tym terenie, prezentuje tu dynamikę rozwoju pomocy medycznej w tym zakresie zwłaszcza w stosunku do dzieci i młodzieży, ukazując zmiany, mające miejsce także w formie graficznej (por. tab.110- 111, 113). Do oceny rzeczywistości badanego okresu wykorzystuje prócz materiałów archiwalnych także informacje uzyskane drogą wywiadów. Na tej podstawie, na zakończenie tego rozdziału formułuje krytyczne w swej wymowie opinie stwierdzając m.in.:„ (...) rozwój stomatologicznej opieki zdrowotnej w latach 1945-1989 w Zielonej Górze i województwie (...) odbywał się w warunkach ogromnego , niezaspokojonego zapotrzebowania społecznego na pomoc medyczną , dużego deficytu lekarzy stomatologów (...)” (por. s. 120). Rozwinięciem już szczegółowym tych ogólnie zaprezentowanych treści są uwzględnione, w formie podrozdziałów opisy poszczególnych placówek w których zabezpieczano pomoc dentystyczną. Dokonuje tego w układzie

chronologicznym tj. od powstałych placówek w latach 1945 – 1956 , dalej w latach 1960 i kolejnych już 70. W tym przypadku prócz wymienionych już źródeł korzysta z bazy życiorysów lekarzy, przechowywanych w archiwach państwowych m.in. Zielonej Góry. Nie pomija w dalszych opisach innych, organizowanych na tym terenie instytucji m.in. poradni lekarskich kierowanych do dzieci, tzw. wojewódzkiej przychodni higieny szkolnej czy wojewódzkiej specjalistycznej przychodni stomatologicznej - opisując je w kolejnych podrozdziałach .W tej części pojawiają się jednak pewne zwroty czy niezręczne sformułowania warte eliminacji typu : „Poradnia ortodontyczna , która była młodą jednostką przychodni(…)” (por s. 137.) Występują też braki imion organizatorów czy kierowników poszczególnych placówek (s.132, 138) a pewne treści powtarzają się dotyczy to np. opisu, a i wyszczególnienia poradni lekarsko –dentystycznych przemysłowej opieki zdrowotnej i podanie tych samych informacji na s. 131 i ponownie na stronie od 141, już w odrębnym rozdziale (4.4) zatytułowanym :Przemysłowe poradnie lekarsko-dentystyczne. Odrębny podrozdział poświęca Autor utworzeniu ambulansu stomatologicznego pod nazwą„ Prago”. Jednak opis tej formy zabezpieczenia pomocy dentystycznej ze względu na czas uruchomienia - rok 1951 i przy tym dość wczesną inicjatywę władz lokalnych w tym zakresie, na tle całego kraju powinien być opisany we wcześniejszych podrozdziałach tego rozdziału (s.157).Kończącym przegląd poszczególnych jednostek opieki dentystycznej- rozdziału czwartego jest prezentacja , założonej w 1981r., międzyuczelnianej poradni akademickiej w składzie której znajdowała się też poradnia stomatologiczna. Kolejny rozdział piąty poświęcony został kadrze lekarsko – dentystycznej , słusznie zamieszczony w rozprawie. Jednakże prócz liczby i tzw. dynamiki przyrostu stanu lekarskiego , sposobów ich rozmieszczania w tym tzw. drogą nakazową, opisu warunków bytowych Autor pomija inny ważny aspekt - miejsca studiów i kierunku docierania na te tereny, zatrudnianych tu lekarzy. Tymczasem materiały które uzyskał Autor z pewnością dostarczały takich informacji. W kolejnych rozdziałach Doktorant skoncentrował się na działalności oddziału zielonogórskiego Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego „na rzecz podnoszenia kwalifikacji”, szkolnictwu zawodowemu przygotowującego średni personel medyczny w zakresie opieki stomatologicznej .Rozdział 8 stanowi prezentację 14 sylwetek określonych przez Autora „twórcami stomatologii zielonogórskiej”. Uderza tu jednak

selekcja przedstawianych w tym rozdziale osób zwłaszcza, że Autor uwzględnił jeszcze żyjące postaci, a także niejednokrotnie nie jednakowo dobrał i nie potwierdził zapisem treści ich faktycznej działalności zawodowej, w badanym czasie. Niejasne zatem, mimo tytułu „twórcy stomatologii” jest sposób ich kwalifikacji a i niektóre elementy tego opisu, zamieszczone w powyższej pracy naukowej.

Rozprawę kończy podsumowanie ujęte w formie 14 wniosków. Jednak niektóre zwłaszcza ostatnie noszą cechy haseł czy też nawet zostały ujęte w formie pewnych sloganów jak np. 14 : „dobro pacjenta było najwyższym dobrem lekarzy stomatologów”(?) .

Generalnie jednak zarówno układ jak i zaprezentowane treści nie budzą zasadniczych zastrzeżeń. Dlatego też pomimo ukazanych uchybień a i uwag krytycznych stwierdzam, że praca pt Rozwój lecznictwa stomatologicznego w Zielonej Górze w latach 1945 – 1989 stanowi samodzielne rozwiązanie problemu naukowego i wnoszę prośbę do Rady Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi o dopuszczenie lekarza stomatologii p Jacka Kotuły do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

.. .

.. .

Instytut Historii Nauki PAN

prof. dr hab. Bożena Urbaneł